

فرهنگ اخلاق پژوهش "ویژه دانشجویان، محققان، پژوهشگران"

زیبا شمس^۱، علی اکبر احمدلو^۲

^۱ دانشجوی مقطع دکترا رشته علم اطلاعات و دانش شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال (نویسنده مسئول)

^۲ دانشجوی مقطع دکترا رشته علم اطلاعات و دانش شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال

چکیده

ضرورت رعایت اخلاق پژوهش بر همه متولیان پژوهش روشن است، نهادینه شدن فرهنگ اخلاق پژوهش از نیازهای اساسی به منظور رشد و بالندگی جامعه می باشد برخورداری از اخلاق پژوهش در بین اهل قلم، امری است که البته به عزم عمومی در جامعه بستگی دارد، علاوه بر آموزش مهارت های لازم، تغییر پنداشت ها و رویه اخلاقی از نیازهای اساسی افراد به خصوص پژوهشگران و دانشجویان می باشد. رعایت اخلاق در قلمرو پژوهش و نگارش موجب نوآوری های فراوان و شکوفایی علمی و فرهنگی می گردد. طرق تقویت اخلاق پژوهش متعدد است، در این مقاله چند راه کاربردی از جمله، آموزش های کاربردی، نهادینه سازی و گسترش فرهنگ اخلاق پژوهشی که از هنجارهای مهم جامعه می باشد، گسترش فرهنگ مطالعه، کمک و بکارگیری نکات کاربردی از شبکه های اجتماعی، و تغییر فرهنگ اخلاق پژوهش پیشنهاد گردیده است.

واژه های کلیدی: اخلاق پژوهش، دانشجویان، محققان، پژوهشگران، فرهنگ اخلاق پژوهش، اهل قلم

۱. مقدمه

چند سالی است که به همت ایران‌داک (مرکز مدارک علمی ایران) راه اندازی سامانه گنج پایان نامه ها و دسترسی آسان به متن پایان نامه ها و پس از آن سامانه همانند جویی این مرکز و گرفتن مشابهت یابی تمام متن این منابع در دانشگاههای کشور با ارائه خدمات ارزنده آغاز شده است، که قدم خوب و مبارکی در امر تحقیق و پژوهش می باشد و درصد بالایی از تقلب ها و تخلف ها را شناسایی می کند، اما لازم است ضمن استفاده از ابزار های بازدارنده تقلب و تخلف در پژوهش به ایجاد زیرساخت فرهنگی آن نیز توجه شود. یکی از موضوعات مورد توجه در زیرساخت فرهنگی، موضوع اخلاق است. بدیهی است در این عصر که فراوانی اطلاعات وجود دارد امکان بی اخلاقی های پژوهشی و سرقت اطلاعات هم می تواند به مراتب، نسبت به گذشته افزون تر باشد، لذا به صورت کار کتابخانه ای به تحقیق اینکه چطور می توان راه های فرهنگ سازی و ترویج و گسترش فرهنگ اخلاق پژوهش را گسترش داد و قدمی کوتاه در این عرصه ی مهم برداشت، پرداخته شد. با مطالعه منابع مختلف مشخص شد که اگر اخلاق پژوهش در همه جا به خصوص دانشگاه ها و مراکز علمی نهادینه شود مزایای وافر و خواهد داشت چه برای کل جامعه و چه برای دانشجویان و محققان اخلاق پژوهشی گزینه ای نیست که یک دفعه بشود در جامعه علمی، تزریق نمود، این فرایند نیازمند زمان و محتاج عزم عمومی و حاصل تلاش های زیادی بخصوص اهتمام بزرگان و اهل قلم است، که باید صرف این حوزه گردد تا در آینده به نتیجه مطلوب برسد. در این راه وظیفه اهل قلم و استادان بسیار خطیر و مهم جلوه می نماید و بهتر است حتی آموزش این اخلاق به طور کلی و اخلاق پژوهشی را به طور خاص از کودکی در مدارس و سپس در دانشگاه ها شروع نمود تا سودمندی آن نصیب جامعه گردد. در این راستا از راهنمایی ها و ارشادات استادان گرامی گروه علم اطلاعات و دانش شناسی دانشگاه آزاد اسلامی تهران شمال خانم دکتر اباذری و خانم دکتر میر حسینی و خانم دکتر سپهر و همچنین استاد فرزانه جناب آقای دکتر مهدی محمدی عضو هیئت علمی دانشگاه قم، نیز بهره برده شد. امید است که حق شاگردی، هر چند اندک، ادا شده باشد.

۲. منشور اخلاق پژوهش

منشور اخلاق پژوهش می تواند نقطه عطف و سندی رسمی و مکتوب و قابل اجرا برای اهل قلم باشد، این منشور هم در سازمانها به صورت خاص و هم به صورت عام در سطح ملی و بین المللی قابل اجرا می باشد. منشور اخلاق پژوهش که در فصلنامه حقوق اداری برای تدوین مقالات و پایان نامه ها مورد استفاده قرار می گیرد، و به عنوان یک دستورالعمل رسمی و مکتوب است، عبارت است از :

- ۱- اصل حقیقت جویی: تلاش در راستای پی جویی حقیقت و وفاداری به آن و دوری از هرگونه پنهان سازی حقیقت.
- ۲- اصل رعایت حقوق: التزام به رعایت کامل حقوق پژوهشگران و سایر صاحبان حق .
- ۳- اصل مالکیت مادی و معنوی: تعهد به رعایت کامل حقوق مادی و معنوی دانشگاه و کلیه همکاران پژوهش.
- ۴- اصل منافع ملی: تعهد به رعایت مصالح ملی و در نظر داشتن پیشبرد و توسعه کشور در کلیه مراحل پژوهش.
- ۵- اصل رعایت انصاف و امانت: تعهد به اجتناب از هرگونه جانب داری غیرعلمی و حفاظت از اموال، تجهیزات و منابع در اختیار .
- ۶- اصل رازداری: تعهد به صیانت از اسرار و اطلاعات محرمانه افراد، سازمان ها و کشور و کلیه افراد و نهادهای مرتبط با تحقیق .
- ۷- اصل احترام: تعهد به رعایت حریم ها و حرمت ها در انجام تحقیقات و رعایت جانب نقد و خودداری از هرگونه حرمت شکنی .
- ۸- اصل ترویج: تعهد به رواج دانش و اشاعه نتایج تحقیقات و انتقال آن به همکاران علمی و دانشجویان به غیر از مواردی که منع قانونی دارد .

۹- اصل برائت: التزام به برائت جویی از هرگونه رفتار غیر حرفه ای و اعلام موضع نسبت به کسانی که حوزه علم و پژوهش را به شائبه های غیرعلمی می آلاینند. (فصلنامه حقوق اداری. ۱۴۰۲)

با توجه به این منشور اخلاق پژوهش مواردی که شامل پژوهشگر می تواند باشد به شرح ذیل است:

۱. احترام به حقوق انسانی: پژوهشگر باید از هرگونه تبعیض و سوءاستفاده از افراد در پژوهش خود، خودداری کند و حقوق و حریم شخصی شرکت کنندگان را مراعات نماید.
  ۲. رعایت اصول اخلاقی در جمع آوری داده ها: پژوهشگر باید در جمع آوری داده ها از روش های صحیح و اخلاقی استفاده کند و از هرگونه تقلب و تزویر در ارقام و نتایج اجتناب ورزد.
  ۳. انتشار نتایج به صورت شفاف و صادقانه: پژوهشگر باید نتایج پژوهش خود را به صورت شفاف و صادقانه منتشر کند و از هرگونه تحریف و افزایش غیرمنطقی نتایج پرهیز نماید.
  ۴. رعایت حقوق مالکیت فکری: پژوهشگر باید در استفاده از منابع و مطالب مربوط به دیگران، حقوق مالکیت فکری را رعایت کند و از هرگونه سرقت ادبی و نقل قول ناشرین خودداری نماید.
  ۵. اخلاق در تعاملات پژوهشی: پژوهشگر باید در تعاملات خود با همکاران، استادان، دانشجویان و سایر افراد مرتبط با پژوهش، از اصول اخلاقی پیروی کند و احترام متقابل و انصاف را رعایت نماید.
- حتی مشارکت کنندگان در پژوهش نیز بسیار مهم هستند، که این امر هم نیاز به آموزش و فرهنگ سازی گسترده ای دارد، تا هم پژوهش سالم و هم بدون آسیب و یا کمترین آسیب باشد. در این عرصه نیز با پرسشهای فراوانی روبرو می شویم.
- در اخلاق پژوهش با پرسشهایی از این قبیل روبرو هستیم: آیا با مشارکت کنندگان در پژوهش باید با کرامت برخورد کنیم؟ آیا حقوق آنها مورد احترام است؟ آیا داده های پژوهشگران قابل اعتماد است؟ آیا این نحوه کار بر روی این فرد مورد رضایت او هست؟ بدین معنا که پژوهشگر باید به گونه ای عمل کند که بتواند از وسوسه هایی که در فرایند پژوهش پیش می آید پرهیز کند. آزمایشاتی که نازی ها در جنگ جهانی دوم بر روی زندانیان انجام دادند تا داروهای تازه تولید شده خود را آزمایش کنند، باعث مرگ یا بیماری بسیاری از آنها شد و این امر باعث شد تا بیانیه نورنبرگ که حاوی ده نکته اصلی اخلاق بود صادر شود. (خزاعی، ۱۳۹۰. ۵۲۱) آیین نامه نورنبرگ عنوان آیین نام اخلاقی است که حاصل کار دادگاه های نورنبرگ در راستای بررسی جنایات پزشکان و محققان در آلمان نازی است این آیین نامه اصول اولیه اخلاقی را در امور پزشکی مشخص می کند. (آیین نام نورنبرگ (۱۹۴۷م).

خلاصه ای از ده نکته این آیین نامه بدین شرح است:

- ۱- ضروری و اساسی بودن رضایت و داوطلب بودن فرد مورد آزمایش.
- ۲- لزوم سودمندی مطالعه و پرهیز از روش های ذاتاً تصادفی و نالازم.
- ۳- متکی بودن بر مبانی علمی و تجربیات قبلی.
- ۴- پرهیز از هرگونه آزار و اذیت جسمی و روانی غیر ضرور.
- ۵- نداشتن خطر مرگ یا معلولیت.
- ۶- خطر پذیری متناسب با نتیجه.
- ۷- فراهم آوردن زمینه های لازم برای محافظت از افراد مورد مطالعه.
- ۸- لزوم صلاحیت علمی پژوهشگران و داشتن مهارت لازم.
- ۹- آزاد گذاشتن افراد برای خروج از مطالعه.
- ۱۰- آمادگی برای پایان مطالعه در هر زمان که نیاز باشد، توسط فرد مسئول تحقیق.

۳. اخلاق پژوهش

اخلاق پژوهش یک بخش مهم در هر پژوهش علمی است که به موارد اخلاقی که باید در طول فرایند پژوهش رعایت شوند، می‌پردازد. این بخش در پروپوزال‌ها و مقالات علمی وجود دارد و به منظور توضیح اصول و مسائل اخلاقی مرتبط با پژوهش استفاده می‌شود.

در تمامی پژوهش‌های علمی، رعایت فرایند علمی پژوهش، امری ضروری و غیرقابل انکار می‌باشد که لازم است توسط همه پژوهشگران رعایت شود. پژوهش علمی، زنجیره‌ای به هم پیوسته از حلقه‌هایی است که برای استحکام آن ضمن اینکه تمامی حلقه‌ها باید وجود داشته باشد، هر حلقه باید محکم و قوی باشد تا سبب استحکام کل زنجیره پژوهش گردد. اخلاق در هر پژوهش علمی، مانند چتری است که بر این فرایند سایه افکنده و باعث تقویت آن می‌گردد. اخلاق در پژوهش تضمین‌کننده کیفیت در انجام پژوهش بوده و به پژوهشگر کمک می‌کند تا تمامی این فرایند با دقت دو چندان به انجام برساند. (مهترتی، برومند، لقمانی: ۱۳۹۲)

اخلاق پژوهش شاخه‌ای از اخلاق حرفه‌ای است که به بررسی مسائل اخلاقی در حرفه پژوهش می‌پردازد. اخلاق پژوهش از دو مفهوم و تعامل بین آن‌هاست.

اخلاق: امروزه تلقی نسبتاً نوینی از اخلاق مطرح است، علم اخلاق را آموزگار خوبی‌ها و نیکی‌ها دانسته‌اند که عبادت از صورت باطنی است.

پژوهش: واژه تحقیق کاربردهای فراوان دارد اگر پژوهش را متمایز از مطالعات پراکنده، به فرایند پردازش اطلاعات اطلاق کنیم که به گسترده خاصی از علوم متعلق و دارای هویت جمعی است، مفهوم فراگیر از آن را بدست می‌آوریم به گونه‌ای که شامل هر گونه مطالعه با جهت‌گیری‌های مختلف آموزشی، اطلاع‌رسانی، ترویجی و پژوهشی (به معنای خاص) می‌گردد.

تعامل اخلاق و پژوهش: اخلاق به منزله یک دانش، گستره‌ای از علوم انسانی است که در حوزه‌های مختلف بشری با مسائل گوناگون روبرو می‌شود و در حل آنها محتاج تحقیق می‌گردد. به دلیل این که علم از مسئله فربه شود، توسعه و رشد (و نیز کارایی و اثربخشی) علم اخلاق در گرو پژوهش نظاممند است. (اصغرزاده، ۱۳۹۰. ۳۸۹-۳۹۰)

اخلاق پژوهش به منظور ایجاد آگاهی و فهم درست درباره اصول و مسائل اخلاقی مرتبط با پژوهش استفاده می‌شود و به پژوهشگران کمک می‌کند تا پژوهش‌هایشان را به صورت اخلاقی و مسئولانه انجام دهند.

اخلاق پژوهش باید با توجه به اصول و مبانی اخلاقی انجام شود. شناسایی ابعاد اخلاقی مسئله: تحریف داده‌ها در پژوهش‌های علمی و اخلاقی باعث افتادن کیفیت نتایج و تأثیر منفی بر روی جامعه علمی و اجتماعی می‌شود. این مسئله با ارزش‌های اخلاقی مرتبطی همچون شفافیت، روشنگری، انصاف و دقت در تحقیقات علمی در تعارض است. تحریف داده‌ها در پژوهش‌های علمی و اخلاقی می‌تواند به تضعیف اعتماد عمومی به نتایج پژوهش‌های علمی و اخلاقی منجر شود. این مسئله می‌تواند به طور مستقیم تأثیر منفی بر روی جامعه علمی داشته باشد.

اخلاق پژوهش با منش و سیستم باورهای خود فرد سروکار دارد منش خود فرد یعنی صداقت و وفاداری و رازداری و عدالت درونی اوست که به او حکم می‌کند تا در شرایط مختلف چگونه عمل کند چنین فردی می‌تواند عواطف و احساسات خود را کنترل کند و با تکیه بر عقلانیت و از طریق تأملات عقلانی تصمیم بگیرد و در هر موقعیتی چگونه باید عمل کند (خزاعی، ۱۳۹۰، ۵۲۲)

همان طور که مثالی هست کسی که ساعت ۲ بامداد بدون وجود هیچ وسیله نقلیه و عدم حضور پلیس در چهارراه چراغ قرمز راهنمایی و رانندگی می‌ایستد و یا کسی که به راحتی در این ساعت از چراغ قرمز عبور می‌کند فرق این دو در بقیه موارد زندگی نیز که یکی رعایت می‌کند و دیگری بدون رعایت عمل می‌کند. پس باورهای هر فرد می‌تواند در بسیاری از موارد بازگوی صداقت و وفاداری و عدم صداقت و وفاداری باشد.

«اخلاق پژوهش» ضرورتی است که در عموم کتاب های روش پژوهش، فقط در خلال چند صفحه به آن پرداخته اند، در حالی که روح کلی تحقیق، اخلاق است و تمام فرایند پژوهیدن، بدون رعایت اخلاق همچون کالبدی است که روح از آن بیرون پریده و بیجان بر زمین مانده است. (خالقی، ۱۳۹۰، ص ۱۱)

نهادینه شدن فرهنگ اخلاق پژوهش در جامعه اول به صورت کلی همه افراد جامعه و سپس به طور خاص در بین پژوهشگران و محققان و دانشجویان دانشگاه ها، امری الزامی است که باید محقق گردد، این امر نیاز به عزم عمومی در جامعه دارد، علاوه بر آموزش مهارت های لازم، تغییر پنداشت ها و رویه اخلاقی از نیاز های اساسی افراد به خصوص پژوهشگران و محققان می باشد. سودمندی و مفید بودن اخلاق برای جامعه می تواند موجب نوآوری های فراوان و روح افزایی های بی شماری گردد و سرمایه های بسیاری را در جامعه حفظ نماید.

۴. بد اخلاقی پژوهشی

بی اخلاقی علمی نقض قواعد اخلاق تتبع و تدوین و نشر آثار علمی است. این بی اخلاقی ها ممکن است مواردی چون جعل، تحریف، سرقت ادبی (علمی)، یا برخی تخلف های دیگر را در برگیرد. دلایل بی توجهی به قواعد اخلاقی می تواند بسیار متعدد و متنوع باشد که آشناترین آنها ناآگاهی مرتکب شونده از عواقب آنها، برخی فشارهای سازمانی که به تولید هرچه بیشتر آثار به اصطلاح علمی اصرار می ورزد. کاهلی در صرف وقت به منظور یافتن پاسخ مناسب برای مسائل از طریق تحقیق و پخته خواری است که به تملک آثار دیگران می انجامد (حری، ۱۳۹۰، ص ۸۴)

فرایند شکل گیری اثری علمی فرایندی جمعی است و از آغاز تا انجام در معرض لغزش ها و آسیب های بسیار است در این مسیر وسوسه های بسیار متعدد وجود دارد که به جز فریب های سود جویانه، فرصت طلبی، تنبلی و علم نمایی ها نیست و مقاومت مولف اثر علمی در قبال این وسوسه های به ظاهر اعتبار بخش تنها با تکیه بر ارزش های اخلاقی و رعایت قواعد اخلاق علمی میسر است. (حری، ۱۳۹۰، پشت جلد)

آنچه در تدوین متون علمی بسیار حائز اهمیت است، استفاده از مطالعات و پژوهش های قبلی مرتبط با موضوع مورد تحقیق می باشد که نقش فوق العاده ای در فرایند تحقیقات دارد. لذا لازم است مؤلفان مهارت و آشنایی کامل نسبت به نحوه بیان مطالب دیگران در آثار خود داشته باشند. عدم آشنایی با اصول و تکنیک ها باعث سرقت علمی ناخواسته دانشجویان و محققان در تالیف پایان نامه ها، مقالات و گزارش های علمی می گردد. بنابراین لازم است، هر نویسنده با انواع سرقت علمی و روش های جلوگیری از ارتکاب خواسته یا ناخواسته آن آشنا شود و آگاهی کافی نسبت به راهها و روش های جلوگیری از وقوع آن و نیز شناسایی مصادیق سرقت صورت گرفته داشته باشند. در نتیجه لازم است دانشجویان و محققان آشنایی کافی نسبت به نحوه صحیح بیان نقل قول، پارافریز و خلاصه نویسی داشته باشند و روش های صحیح ارجاع به منابع در متون علمی را آموزش دیده باشند. همچنین بتوانند با استفاده از نرم افزارها و وب سایت ها درصد تشابه متون علمی را بررسی نمایند. (مسلمان یزدی، ۱۳۹۲، پشت جلد)

اسلام در خصوص خوراک عادی مردم دقت هایی را مطرح می نماید. بدیهی است عرضه نمودن کالاهای فرهنگی نیز اهمیت بیشتری دارد؛ زیرا آنها با جان، روح، اندیشه و عمق وجود انسانها سرو کار دارند و باید در تولید، نشر و توزیع آنها دقت لازم مبذول شود و اصولاً افرادی که به این وادی گام نهاده اند، در واقع از راه نوشتن برای اعتلای فرهنگی، رشد فکری و تکامل معنوی مردم تلاش می کنند. کسی که می خواهد فضیلت را به جامعه رواج دهد و از اهل سلوک و معنا سخن گوید و امر به معروف نماید، باید بیش از دیگران مراقب باشد در تهیه و تدوین مطالب از راه خلاف، خدعه، نیرنگ و غش در عرضه کالای فکری فاصله بگیرد. در نگارش دروغ نگوید؛ از مطالب دیگران بدون ذکر ماخذ چیزی ذکر ننماید؛ در ماخذ دادن به منابع دقت کند؛ اثر مورد اشاره متقن و معتبر باشد؛ نگارش و نوشتن را وسیله کسب رزق و روزی خود قرار ندهد؛ به ویژه این برنامه در خصوص علوم دینی بسیار مذمت شده است. مزد گرفتن برای تعلیم واجبات مردم و آشنا نمودن آنان با حلال و حرام خداوند باید روندی منطبق با شرع و تعالیم مذهبی را طی کند. (گلی زواره، ۱۳۹۲، ص ۵۶)

۵. اخلاق کاربردی

اخلاق کاربردی در حقیقت درصدد آن است که کاربرد و اعمال منظم و منطقی نظریه‌های اخلاقی را در حوزه‌ی مسائل اخلاقی خاص نشان دهند مباحثی مانند اخلاق دانش‌اندوزی و علم‌آموزی، اخلاق پژوهش، اخلاق نقد، اخلاق گفتگو، اخلاق محیط زیست، اخلاق جنسی، اخلاق همسرداری و اخلاق معیشت و... در این مقاله منظور همان اخلاق پژوهش می‌باشد که به آن می‌پردازیم. (شریفی ۱۳۹۴، ص ۲۸)

اخلاق در اصل با سیرت آدمی و خلق و خوی او سروکار دارد اما از آنجا که رفتار انسان در شکل‌گیری خلیات او تاثیر به سزا دارند نمی‌تواند از بررسی خوب و بد و باید و نباید اعمال و افعال آدمی غفلت کند (جوادی، ۱۳۹۰، ص ۹)

اخلاقی شدن فضای پژوهش می‌تواند تاثیر زیادی برحوزه‌های مرتبط مانند آموزش، فرهنگ، اقتصاد و حتی سیاست بگذارد (جوادی، ۱۳۹۰، ص ۱۲)

یافته‌های پژوهشگران معمولاً در تصمیم‌گیری‌ها و سیاست‌گذاری‌های کلان کشور به کار گرفته خواهد شد. از این رو لازم است که پژوهشگران به ابعاد و پیامدهای پژوهشی خود توجه داشته باشند. پژوهشگران نیز شهروندانی هستند که در جامعه زندگی می‌کنند و اعتبار شغلی و پژوهشی‌شان می‌تواند به زیان گروه‌های خاص نژادی یا جنسیتی یا قومیتی خاصی تمام شود، از این رو، لازمه بلوغ اخلاقی پژوهشگران به ابعاد نشر یافته‌های پژوهشی خویش است. تحقیقات اصیل و جدی پژوهشگران می‌تواند در خدمت اهداف انسانی و اسلامی و تعمیق عدالت باشد. (جوادی، ۱۳۹۰، ص ۶۰۳)

مباحث اخلاقی مربوط با پژوهش در محورهای زیر:

- ۱- رابطه اخلاق و پژوهش
- ۲- مسائل مربوط به انتخاب موضوع پژوهش
- ۳- توجه به میراث جامعه علمی
- ۴- مقام گردآوری و تحلیل داده‌ها
- ۵- انتحال و انواع آن و دلایل غیر اخلاقی بودن آن (جوادی، ۱۳۹۰، ص ۱۴)

۶. اخلاق توصیفی

از شکلهای مختلف دوران جدید پژوهش‌های اخلاقی پاست و در آن بر اساس شیوه تاریخی و جامعه‌شناختی، به بیان ارزش‌های اخلاقی جامعه خاص می‌پردازند.

فلسفه اخلاق که درباره مسائل آن توافقی وجود ندارد؛ ولی برخی حوزه آن را از بحث پیش فرض‌های اخلاق گرفته تا مباحث معناشناسی، معرفت‌شناسی و معیار اخلاق گسترده می‌دانند.

علم اخلاق که به ساماندهی فضیلت‌ها و ردیلت‌ها و اعمال نیکو و زشت در حالت کلی می‌پردازد. (جوادی، ۱۳۹۰، ص ۱۰)

۷. وجدان در پژوهش

وجدان لازمه کار پژوهش است، وجدان زمانی به وجود می‌آید که مسئولیت شکل می‌گیرد. وجدان قابل آموزش است و معمولاً بر اساس عقیده یا دین شخص، فرهنگسازی می‌شود، در این رابطه نیز می‌توان با آموزش‌های مختلف در جامعه بهره برد، با توجه به اینکه پژوهش و تحقیق ثبت و ضبط می‌شود، دقت لازم در بکارگیری وجدان و صداقت نویسنده بیشتر حائز اهمیت می‌باشد.

یکی از سرشت‌های درونی آدمی گرایش به سوی حقیقت است، این انگیزه‌ی فطری انسان را بر خلاف تحمل مشقت‌ها و دشواری‌ها به سوی درک حقایق ناب سوق می‌دهد و نوعی بصیرت و معرفت و علوم گوناگون را برایش به ارمغان آورده است. بر اساس این جاذبه‌ی باطنی درک معارف و کمالات برای بشر وجد و نشاط خاصی دارد، به کمک این نیروی نهفته دانشوران، حکما، مخترعان و مکتشفات پرده‌های جهالت را کنار زده‌اند و به افق‌های درخشان شکوهمندی رسیده‌اند و کاخ سترگ و

عظیم فرهنگ و تمدن را پی ریزی کرده اند، در تعلیم دینی و منابع اسلامی به پرورش این میل توجه شایانی شده است و مهم ترین عامل در احیای این جنبه جالب، خضوع در برابر پژوهش های پر مایه و اصیل و عمیق و پرهیز از هر گونه مجادله غیر احسن، مخاصمه و مقاومت در برابر آنهاست. (گلی زواره، ص. ۳۴)

۸. نتیجه گیری و پیشنهادات

• پژوهش های علمی و اخلاقی باید با رعایت اصول و مبانی اخلاقی انجام شوند تا به نتایجی با کیفیت و قابل اعتماد منجر گردند. بررسی اصول و مبانی اخلاقی در پژوهش های علمی می تواند به توسعه نظریه ها و روش های اخلاقی کمک کند و به بهبود کیفیت پژوهش های علمی و اخلاقی منجر شود.

• پژوهش و تحقیق می تواند تاثیر بسزایی در سرنوشت بشر داشته باشد، به همین دلیل پژوهشگران در هیچ زمان و مکانی فارغ از دغدغه های اخلاقی نیستند. پایبندی به مسئولیت های اخلاقی در سطح پژوهشگران محتاج رعایت اصول اخلاقی در امر پژوهش است. (متقی دادگر، احمدلو، ۱۳۹۰، ۵۲)

• پیاده کردن ارزش های اخلاقی در همه مراحل و جنبه های فعالیت پژوهشی در همه ی دوره ها حائز اهمیت بوده است اما در دوران جدید اهمیت مضاعفی یافته است. در گذشته پژوهش بیشتر جنبه مشخصی داشته و محدود به حوزه های خاص بوده. علاوه بر این پژوهش در گذشته به مراتب کمتر از امروز با تجارت و اقتصاد گره خورده بود. (جوادی، ۱۳۹۰، ص ۱۱)

نهادینه شدن فرهنگ اخلاق پژوهش در جامعه اول به صورت کلی همه افراد جامعه و سپس به طور خاص در بین پژوهشگران و محققان و دانشجویان دانشگاه ها، امری الزامی است که باید صورت پذیرد، این امر نیاز به عزم عمومی در جامعه دارد، علاوه بر آموزش مهارت های لازم، تغییر پنداشت ها و رویه اخلاقی از نیاز های اساسی افراد به خصوص پژوهشگران و محققان می باشد. سودمندی و مفید بودن اخلاق برای جامعه می تواند موجب نوآوری های فراوان و روح افزایی های بی شماری گردد و سرمایه های بسیاری را در جامعه حفظ نماید .

تبیین فرهنگ اخلاق پژوهش در بین دانشجویان دانشگاه ها از نیاز های مهم برای دانشجویان می باشد که می تواند در زمینه پژوهش های آینده و پایان نامه ها تاثیر خوب و به سزایی بگذارد این موضوع نیازمند تلاش های فراوان مسئولین امر در زمینه اخلاق پژوهشی می باشد و با توجه به عصر حاضر که حجم عظیمی از اطلاعات در دسترس افراد زیادی قرار دارد، باید تدبیری اندیشه شود که استفاده درست از اطلاعات و اخلاق پژوهش به نحو احسن رعایت گردد.

مسئله اخلاق پژوهش امروزه می تواند از مهمترین مسائل در زمینه پژوهش های سالم قرار گیرد. ترویج و ارتقای صداقت و وجدان کاری در افراد جامعه به طرق مختلف و به مرور زمان از نیازهای هر جامعه می تواند باشد، فرهنگ سازی اخلاق پژوهش در میان دانشجویان نیازمند عزم عمومی و ملی و بین المللی می باشد، که همگام شدن با این فرایند نیازمند ارتباطات فرهنگی و عزم ملی می باشد.

آموزش مهارت های اخلاق پژوهش همان طور که گفته شد می تواند از دوران مدرسه و سپس دانشگاهها رقم بخورد، علاوه بر این برگزاری سینماها و همایش های علمی در زمینه اخلاق پژوهش و تشکیل کمیته اخلاق پژوهش و تدوین منشور اخلاقی (که وجود دارد) باید تقویت گردد، و برای اجرای دقیق آن تلاش شود.

با توجه به دسترسی آسان به منابع رسانه ای، و تعداد کثیر استفاده کنندگان از این منابع، ساخت کلیپ ها و فیلم های کوتاه و اطلاع رسانی آنها در بین افراد جامعه می تواند بسیار مفید واقع باشد .

بالا بردن سطح مطالعه که در اخلاق نیز می تواند اثرگذار باشد و امروزه نیاز اساسی افراد جامعه و از خلاء های پنهان هست، که تلاش مضاعف معلمان و کتابداران را می طلبد .

با توجه به استفاده اقشار مختلف و حضور جمع عظیمی از افراد در شبکه های اجتماعی اطلاع رسانی از شبکه های اجتماعی همراه با آموزش می تواند کار ساز باشد.

تعیین واحد آموزشی و گذراندن این واحد توسط دانشجویان که وجود دارد و باید تقویت شود و با نگرشهای جدید روزرسانی شود.

اصلاح قانون کپی رایت و تصویب آن در مجلس شورای اسلامی و همگام شدن با جامعه بین المللی می تواند کمک خوبی در این زمینه به اهل قلم داشته باشد. در آخر ترویج اخلاق به طور کلی در جامعه و به طور خاص بین دانشجویان به شکلهای مختلف نیازمند برنامه ریزی و همراهی استادان محترم می باشد. موارد بازدارنده مثل سامانه های مشابهت یابی در جلوگیری سرقت اطلاعات گرچه مفید می باشد ولی همیشه افرادی برای دور زدن آن در تلاشند که بهتر است مدام روزرسانی گردند، ولی کافی نیست.

منابع:

۱. اسلامی اردکانی، سید حسن. ۱۳۹۰. در آمدی بر اخلاق پژوهش در علوم انسانی و اسلامی چاپ در کتاب اخلاق پژوهش مبانی و مسائل به کوشش محسن جوادی. ۱۶۹-۳۵
۲. آیین نامه نورنبرگ (۱۹۴۷م). دانشگاه علوم پزشکی زابل (fa.m.wikipedia.org/wiki)
۳. اصغرزاده، غلام حسین. ۱۳۹۰. مستندات نقلی اخلاق پژوهش چاپ در کتاب اخلاق پژوهش مبانی و مسائل به کوشش محسن جوادی. ۴۹۵-۳۸۷
۴. جوادی، محسن. ۱۳۹۰. اخلاق پژوهش مبانی و مسائل. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
۵. حری، عباس. ۱۳۹۰. اخلاق انتشارات علمی. شیراز: پایگاه استنادی علوم جهان اسلام: تخت جمشید
۶. خالقی، نرگس. ۱۳۹۰. اخلاق پژوهش و نگارش. ویراستار عبدالحسین طالعی. تهران: کتابدار
۷. خزایی، زهرا، ۱۳۹۰. اخلاق پژوهش و نظریه های اخلاقی چاپ در کتاب اخلاق پژوهش و مبانی و مسائل به کوشش محسن جوادی. ۵۴۹-۴۹۷
۸. شریفی، احمدحسین. ۱۳۹۴. آیین زندگی اخلاق کاربردی ویراست دوم. قم: نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه ها، معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی
۹. گلی زواره، غلامرضا. ۱۳۹۳. رویش و ریزش در تحقیق و تالیف: بررسی هایی درباره کتاب سازی از گذشته تا کنون. کتاب ماه کلیات شماره ۱۹۷، ۵۳-۳۴
۱۰. گلی زواره، غلامرضا. ۱۳۸۲. غش در پژوهش. نشریه آینه پژوهش. ۸۴، ۷۰-۵۵
۱۱. فصلنامه حقوق اداری. ۱۴۰۲ بر گرفته از سایت (<https://qjal.smtc.ac.ir/page>)
۱۲. متقی دادگر، امیر: احمدلو، علی اکبر، ۱۳۹۰. اخلاق پژوهشگر در علوم اجتماعی و انسانی چاپ شده در کتاب اخلاق پژوهش و نگارش به کوشش نرگس خالقی. ۵۴-۳۳
۱۳. مسلمان یزدی، حسنعلی. ۱۳۹۲. سرقت علمی. تهران: فدک ایساتیس ۱۴. مهارتی، یعقوب: برومند، الهام: لقمانی، هدیه. ۱۳۹۳. اخلاق در فرایند پژوهش علمی. اخلاق در علوم و فناوری